

С Т А Н О В И Щ Е

за дисертация на тема:

„Идеята за социалния характер в междукултурен контекст“

Докторант: Пламен Минчев

Автор: проф. д.пс.н. Людмил Георгиев

СУ „Свети Климент Охридски“

Още в началото трябва да споделя с членовете на уважаемото жури, че като научен ръководител на Пламен Минчев съм възхитен не само от неговата богата психологическа и обща култура, но и от упоритостта и безкомпромисното му отдаване в разработването и написването на тази дисертация. Обикновено настоявам и искам да накарам всеки един докторант да приеме собствения си текст не като формалност, за да получи исканата от него научна степен, а като вдъхновение, като творческа радост от самия процес на изследването. В случая с Пламен Минчев това се получи още от самото начало, дори нямаше нужда да влагам някакви усилия, тъй като беше очевиден неговия ентузиазъм, беше очевидно вдъхновението, с което той се зае да се справи с тази нелека задача – да пише дисертация върху творчеството на Ерих Фром, но и да реализира собствено изследване на социалния характер в български условия, една несъмнено пионерска работа за българската психология като цяло. Очевидно беше, че редовните му посещения в Института „Ерих Фром“ в Германия и установените от него самия лични контакти с неговия директор, съвместната работа с него, му донесоха не само голяма доза спокойствие, но задълбочиха и неговата увереност, че предварително начертаният път е в правилната посока. Нещо повече – с гордост мога да заявя, че по думите на самия директор „чрез Пламен Минчев България се появява в полезрението на международната общност „Ерих Фром“, което е

изключително висока оценка за изследователските и личните качества на Пламен Минчев, поради това той е и член на „Международното общество Ерих Фром“, а това е и признание за съвременната българска психология, разбира се чрез неговите собствени индивидуални постижения.

Очевидно е, че моята оценка тук няма да следва съвсем буквално формалните изисквания за писане на становище, тъй като освен всичко друго съм и емоционално обвързан с този текст и като цяло с опитите на Пламен Минчев да надскочи сковаващата матрица на установените и не знайно защо изглеждащи като неоспорими рамки на традиционната дори и за днешната западна психология представа за това какво би трябвало да представлява една дисертация. Още повече, че в случая става дума не за каквото и да е изследователско поле, а за културната психоанализа на Ерих Фром, която, подобно на класическата психоанализа на Зигмунд Фройд, аналитичната психология на Карл Густав Юнг, логотерапията на Виктор Франкъл, индивидуалната психология на Алфред Адлер и редица други психологически концепции, изглежда изначално не може да бъде вкарана в прокрустовото ложе на въобразените единствено за научни съвременни принципи на психологическото познание. Със сигурност тъкмо това общо и съвместно споделено виждане за необятните хоризонти на свободната от всякаква и въобще ненужна догматика психология, зададе онова толкова важно взаимно вдъхновение между научен ръководител и докторант, но пък направи и съвсем естествено участието на Пламен Минчев заедно с други мои докторанти и споделящи същите принципи приятели– колеги в нашата обща колективна монография „Творческите предизвикателства на Критическата психология“ /Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2017/.

Известно е, че корените на творчеството на Ерих Фром се спущат в необятните и твърде вълнуващи теоретични измерения на Франкфурската школа, чиито основател Макс Хокхаймер, а и неговите последователи, си

поставят за цел да съвместят традицията на класическата психоанализа на Зигмунд Фройд и принципите на социалното познание на Карл Маркс, но не като идеологическа конструкция, а в прочита му на морална философия. На терена на психологията тази вдъхновяваща епистемологична експлозия и дълбоко промислена евристична енергия намира своята конкретизация в очертаването на познавателните параметри на *критичната психология*, едно от четирите основни направления в западната психология от средата на ХХ и началото на ХХІ в. Тук се открояват имената на Теодор Адорно, Херберт Маркузе, Лоурънс Стрикър, Самюел Месик и цяла плеяда от повече или по-малко известни автори, сред които, разбира се, името на Ерих Фром блести по особен начин. Освен вече очертаната предварително съвместност между познавателните принципи на Фройд и Маркс, цялата *критична психология* влиза по безкомпромисен начин в тежка дискусия с въобразените полета на *позитивистки* и *постпозитивистките* ориентации на другите съвременни психологически направления, най-вече що се отнася до противопоставянето за предимствата на *качествените*, лансирани от критичната психология, и *количествените* изследователски методи, изчерпващи парадигмата на останалата традиционна психология. Струва ми се, че без да бъде разбрано това фундаментално различие в изследователските нагласи и приоритети на критичната психология, от чиито извори произтича и културната психоанализа на Ерих Фром, от една страна, и на останалите направления в традиционната психология, от друга страна, някак си малко трудно ще се разберат реалните постижения в дисертацията на Пламен Минчев. Тъкмо заради това предпочетох моето становище да не следва буквално традиционните формални изисквания за рецензиране, тъй като в този случай пред нас е една наистина уникална за българските условия разработка.

Що се отнася до формалната страна, текстът на Пламен Минчев е структуриран чрез увод, четири глави и заключение, към които следва да

се прибави и педантично споделеното приложение, в което подробно са представени изследваните случаи. В първата глава докторантът достатъчно авторитетно демонстрира детайлното познаване както на оригиналната теория на Ерих Фром за социалния характер, така и на нейното развитие в различните концепции на неговите последователи, очертавайки в същото време своята собствена гледна точка с оглед емпиричните перспективи на предстоящото изследване. Във втората глава, предварително осъзнавана не само като особено специфична, но и определено твърде важна в цялата последваща конструкция на изложението, Пламен Минчев предлага своя прецизен анализ на множество теоретични и емпирични изследвания на българската и турската общности в историческата, социологическата, психологическата и въобще социалната и хуманитарна българска научна литература. Едва ли ще бъде преувеличено, ако кажа, че поради множество причини, които тук е невъзможно да бъдат обобщени, българските страсти се разгарят до непоносими температури, дори когато става дума за на пръв поглед задължителната научна обективност в изследванията на българи и турци, а това предполага определено позитивна оценка за хладнокръвието, с което Пламен Минчев съвсем адекватно задава контурите на социалния характер в двете общности. В третата глава, призвана непосредствено да очертае параметрите на собственото емпирично изследване, докторантът се разгръща максимално, предлагайки своята интерпретация на множество осъществени качествени емпирични изследвания на социалния характер в психологическата литература, но във всеки случай през призмата на онова, което предстои. В четвъртата глава Пламен Минчев представя собственото си емпирично изследване на социалния характер в межкултурен контекст, тоест между учители – българи и турци, мъже и жени, на базата на неговия интерпретативен въпросник, а резултатите са изключително детайлно описани в приложението към дисертацията. Вероятно много от изводите, в това число и този за по-колективистичният социален характер

на учителите с турски произход, отколкото българските, или по-малката степен на различие по отношение на традиционализма между учителките от български с тези от турски произход, а и редица други, звучат не само логично, но и определено са съзвучни с резултатите от редица изследвания от традиционни позиции, тоест в парадигмата на количествените методи. Убеден съм, че тъкмо тук се откроява огромната заслуга или ако щете евристичност и принос на дисертацията на Пламен Минчев – във факта, че по твърде убедителен начин той доказва перспективите на качествените изследователски методи в психологията в контекста на теорията за социалния характер на Ерих Фром в общата теоретична рамка на цялата критична психология. Е, каква е разликата, примерно, в това, че съм правил емпирично изследване чрез количествени методи и извадка от 1150 души върху сравнителните характеристики на българската и турската общности, а Пламен Минчев прави качествено изследване с извадка от 16 души, след като резултатите се оказват идентични? Можем ли да говорим, следователно, че количествените изследователски хоризонти на онази традиционна психология са „по-научни“ и „надеждни“, отколкото качествените изследователски перспективи в психологическото познание? Очевидно е, че отговорът е *НЕ*, което на свой ред препотвърждава факта, че дисертацията на Пламен Минчев представлява свеж полъх, но заедно с това и евристичен заряд в унесената, в определена степен, съвременна българска психология, отдала се без съпротиви на въобразените за окончателно „научни“ принципи на американската психология по същия начин, по който преди 30-тина година беше заспала в „научността“ на съветската психология.

Ако продължа с формалната страна, ще кажа, че приносите са добре формулирани, макар че от моя гледна точка цялата дисертация е принос в съвременната българска психология, а не само, да речем, адаптирането на изследването на социалния характер в български условия чрез метода в

контекста на теорията на Ерих Фром. Авторефератът определено отговаря на съдържанието на дисертацията.

Друго формално изискване на рецензирането се свежда до мнение за евентуалните слабости, а и до формулиране на някакви препоръки. Що се отнася до първото, лично аз се притеснявах от обема на дисертацията, особено чрез приложенията, но в крайна сметка приех доводите на Пламен Минчев, че няма как да бъде другояче като се има предвид спецификата на това теоретико-емпирично изследване. Що се отнася до препоръките, тя е само една – текстът да бъде публикуван като монография, дори и без приложенията, а в тази посока ще споделя още едно постижение на Пламен Минчев – за първи път имам докторант, който издаде собствена монография в рамките на времето на докторантурата /“Психоанализата – личности и страни. Биографичен справочник, Част I“/. Както се казва, коментарът е повече от излишен.

В заключение, имайки предвид богатата психологическа и обща култура, безспорните изследователски и индивидуални качества на Пламен Минчев, и приносният теоретико-емпиричен характер на дисертацията като цяло, убедено препоръчвам на уважаемите членове на почитаемото жури да му бъде присъдена научната и образователна степен „Доктор“. Считам, че това ще бъде адекватна оценка за неговия труд, стимул за бъдещи творчески постижения и не на последно място – признание за собствените възможности на българските психолози да надскачат по свой и оригинален начин ограничените полета на традиционната психология.

17. 04. 2018 г.

София

Автор:

/проф. д.пс.н. Людмил Георгиев/